
GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

DE

ACAD. IORGU IORDAN

Printre alte efecte binefăcătoare pe care le-a avut asupra disciplinei noastre lucrarea lui I. V. Stalin «Marxismul și problemele lingvisticii», trebuie considerată, în primul rînd, importanța mare acordată studiului limbii contemporane. Iată ce spune acad. V. V. Vinogradov în articolul «Conținutul și sarcinile cursurilor disciplinelor lingvistice în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin despre lingvistică: «Nu începe îndoială că obiectul central al ciclului lingvistic rus este cursul de limbă contemporană. Numai el dă un tablou complet al sistemului limbii. Importanța lui teoretică, metodică și practică este uriașă. De aceea în universitățile și în institutele pedagogice din republicile naționale învățămîntul filologic al studentului în facultățile de limbă și literatură rusă trebuie să înceapă tocmai cu acest curs. Iar de la acest curs, ca de la un centru, ca de la soarele sistemului de învățămînt lingvistic, trebuie să pornească razele în toate părțile: spre limba veche slavă și gramatica istorică a limbii ruse, spre dialectologia rusă și spre istoria limbii literare ruse. Această ordine a disciplinelor lingvistice ale ciclului rus ar trebui să corespundă și cu studiul limbii naționale materne. Cursul de limbă contemporană trebuie să fie baza normală a însușirii profunde și active a altor discipline ale ciclului lingvistic rus».

Motivul pentru care cursul de limbă contemporană este pus la baza tuturor disciplinelor avînd drept obiect de studiu limba națională sînt prezentate de acad. Vinogradov în următorul pasaj al articolului citat: «Astfel în procesul însușirii acestui curs, filologul rusist adîncește, pentru prima dată, viața și mișcarea limbii ruse contemporane vii, legînd procesele active ale dezvoltării și pe tărîmul lexicului și formării cuvîntelor cu construirea societății socialiste sovietice, cu schimbarea sistemului de producție, cu reorganizarea

hnicii, industriei, agriculturii, cu formarea unei intelectualități sovietice populare, cu trecerea treptată a poporului sovietic de la socialism la comunism. Aici decurge principiul general de alcătuire a cursului de limbă rusă contemporană. Și anume: e vorba de un curs metodologic sau « teoretic », cum sînt numite uneori cursurile lingvistice descriptive, care tind să dea o imagine completă despre toate laturile sistemului unei limbi. Deci important este nu însuși conținutul materialului pînă în cele mai mici amănunte, pînă la toate așa numitele « teorii », ci volumul generalizărilor, înțelegerea marxistă a proceselor fonetice, gramaticale și lexicale ale limbii ruse contemporane, analiza categoriilor ei fundamentale principale ».

Aprecierile acad. Vinogradov sînt perfect valabile și cu privire la studiul limbii române contemporane. Faptul că Uniunea Sovietică se găsește într-un stadiu de dezvoltare economică, politică și culturală mult mai avansat decît țara noastră nu constituie o piedică în aplicarea la limba română a principiilor lingvistice expuse mai sus. Aș spune, mai degrabă, dimpotrivă. Noi avem mai mult nevoie să cunoaștem aprofundat și științific această armă de luptă și să dezvoltăm care este limba în general și limba contemporană în special, în condițiile noastre de viață, cînd clasa noastră muncitoare construiește, împreună cu aliații ei, țărănimea muncitoare, bazele socialismului. Cu deosebire în acest moment hotărîtor limba noastră națională, sub aspectul ei actual, trebuie să crească interesul nu numai al specialiștilor și al profesorilor de limba română, și al tuturor oamenilor cu munci de răspundere în revoluția culturală care se desfășoară sub ochii noștri. Acest interes urmează să se îndrepteze, în primul rînd, spre cultivarea limbii, spre îmbunătățirea și perfecționarea ei, tocmai pentru ca ea să poată deveni cu adevărat un instrument desăvîrșit în lupta noastră de transformare din temelii a societății românești.

Studiul aspectului contemporan al unei limbi ajută, cum spune acad. Vinogradov, la cunoașterea integrală a sistemului ei, prin faptul că, dat fiind caracterul istoric al limbajului omenesc, cercetarea stărilor actuale implică luarea în considerație a stărilor anterioare, care le stau la bază și fără cunoașterea cărora este imposibilă înțelegerea justă a celor de astăzi. În felul acesta izbutim să prezentăm sistemul limbii și așa cum se înfățișează el în momentul de față, și în dezvoltarea lui istorică, chiar dacă, prin forța împrejurărilor, greutatea cercetării noastre cade, trebuie să cadă, pe aspectul contemporan al limbii.

În sfîrșit, urmărind mișcarea vie a limbii, care se desfășoară sub ochii noștri, putem înțelege mai bine cum se produc schimbările lingvistice, ce le determină și în ce chip se vor dezvolta în viitor inovațiile, care, cînd corespund sistemului limbii, au șansa să se realizeze pînă la capăt, să se generalizeze. Dezvoltarea lentă, pe cale de evoluție, a limbii, dovedită istoricește, ne pune în situația de a descoperi tendințele ei, începuturile de schimbare a unor elemente, apariția elementelor noii calități și, o dată cu aceasta, posibilitatea ca

treptat, treptat « noul » să înlătore « vechiul », sau, spus altfel, ca tendința să devină pentru totdeauna sau pentru o bucată de vreme o lege internă de dezvoltare.

Știința adevărată, întemeiată pe concepția marxist-leninistă, nu se limitează la descoperirea legilor care dirijează fenomenele din natură și din societate la un moment dat. Ea trebuie să încerce a prevedea sau măcar a întrevădea dezvoltarea ulterioară a fenomenelor, așa cum o indică începuturile de transformare care se ivesc în domeniul de activitate respectiv. Studiul limbii contemporane ne permite, cum am spus deja, să fim adevărați oameni de știință și în acest sens, fiindcă ne pune în situația de a asista oarecum la desfășurarea faptelor, de a le putea observa și înțelege, de a le urmări evoluția.

Prin felul cum se prezintă, limba română actuală confirmă pe deplin teza stalinistă privitoare la dezvoltarea lentă a limbii. De la eliberarea țării noastre de către armata sovietică au trecut zece ani încheiați, iar de la instaurarea regimului de democrație populară aproape șapte ani. În acest timp au avut și continuă să aibă loc în viața poporului nostru profunde transformări, asupra cărora nu socot necesar să ne oprim aici. Și totuși limba română este aceeași ca mai înainte, deși transformările de ordin social-economic, politic și cultural n-au rămas fără efect asupra ei. A fost puternic atins, iarăși potrivit învățaturii staliniste despre limbă, vocabularul, și anume partea lui schimbătoare, care este legată nemijlocit de producție sub toate aspectele acesteia. Celelalte laturi ale limbii se păstrează neschimbate, așa cum le cunoaștem nu numai din epoca anterioară lui 23 August 1944, ci și de mai înainte. Iată ceea ce intenționez să dovedesc, foarte sumar, se înțelege, în paginile ce urmează.

Vocabularul propriu-zis pe de o parte a suferit pierderi, pe de alta, și mai ales, s-a îmbogățit cu un număr mare de cuvinte și sensuri noi. Au dispărut termenii legați de vechea orînduire social-economică și politică, precum *plasă, județ, primar, consiliu comunal, prefect, consiliu județean, pretor, parlament, camera deputaților, senat, școală primară, școală secundară, Ministerul Instrucțiunii Publice* (sau *al Educației Naționale, al Culturii Naționale*), *docent, profesor agregat, ministru subsecretar de stat, secretar general* etc.

Nu este întimplător faptul că această listă cuprinde numai cuvinte aparținînd terminologiei politice și celei administrative (în sens larg). Aceste domenii de activitate n-au fost mai puternic atinse decît altele de prefacerile adînci produse în viața poporului nostru, dar, datorită caracterului oficial, și de aceea mai ușor supus schimbărilor, al terminologiei respective, înlăturarea cuvintelor legate de vechea organizație politico-administrativă s-a putut face dintr-o dată și definitiv. Locul lor l-au luat termenii corespunzători conținutului nou apărut în urma reformelor înfăptuite de regimul nostru democrat-popular: *raion, regiune, sfat popular (raional, regional), președinte al comitetului*

executiv al sfatului popular, Marea Adunare Națională, învățămînt elementar (ciclul I, ciclul II), învățămînt mediu, Ministerul Învățămîntului, locuitor al ministrului (la început *ministru-adjunct*) etc. Nici unul dintre cuvintele enumerate nu este, considerat în el însuși și izolat, un element lexical nou, întrucît toate existau deja în limba noastră. Nou este înțelesul pe care l-au dobîndit, și, la unele dintre ele, este nouă în același timp îmbinarea lor sintactică, impusă de conținutul complex al noțiunii în discuție. De cele mai multe ori avem a face cu calcuri lingvistice după limba rusă: însușindu-și experiența primului stat socialist din lume, regimul nostru, prin reprezentanții lui autorizați, a folosit mijloacele lexicale și gramaticale vechi ale limbii pentru a reda conținutul nou luat din organizația politico-administrativă a Uniunii Sovietice.

Vocabularul românesc contemporan a suferit și altfel de pierderi, asupra cărora trebuie să mă opresc un moment. Este vorba mai întîi de cuvinte în legătură cu relațiile sociale, cu apartenența oamenilor la o anumită categorie socială și cu raporturile dintre categoriile sociale. Aici situația se prezintă foarte diferit, pentru motivul că intervine psihologia de clasă, care se modifică, în general, destul de greu, chiar atunci cînd oamenii depun eforturi sincere și susținute pentru înlăturarea rămășițelor vechii ideologii. Cu atît mai greu au loc schimbări de această natură în faza de trecere de la orînduirea burgheză (în cazul nostru, burghezo-moșierească) la orînduirea socialistă, fază care se caracterizează printr-o aprigă luptă între vechi și nou. Cred că n-a dispărut definitiv sau măcar aproape definitiv nici unul dintre termenii de adresare folosiți în relațiile sociale zilnice. Dacă foarte mulți oameni, aparținînd tuturor categoriilor sociale, întrebuițează regulat și în orice împrejurare cuvintele *tovarăș* și *tovarășă* în locul lui *domn* și *doamnă*, acestea din urmă continuă să se bucure de o largă răspîndire, cîteodată chiar în vorbirea membrilor de partid (și nu numai la adresa nemembrilor!). Este drept că *domn* și *doamnă* au căpătat deja o nuanță mai mult ori mai puțin peiorativă, care însemnează începutul unei serioase zdruccinări a existenței lor în sistemul lexical contemporan, dar pînă la o eliminare totală din vocabularul activ va mai trece vreme destul de îndelungată. În schimb, *boier* și *cocoană*, mult mai puternic colorați din punct de vedere politic, fără a fi dispărut din limba actuală, sînt simțiți și de către oamenii atașați regimului nostru democrat-popular și de către dușmanii acestuia ca ironici, adesea batjocoritori, ceea ce constituie semnul indelebil al grabnicei lor treceri în vocabularul pasiv al limbii.

Dacă ne referim acum la activitatea economică, constatăm o situație deosebită în ce privește disparițiile de cuvinte. Termenii tehnici sînt mult mai rezistenți decît cei politico-administrativi (și decît cei culturali în general), din cauză că uneltele și metodele folosite în producție sînt, de obicei, perfecționate, iar nu înlocuite prin altele absolut noi. Se înțelege că apar numeroase mașini, aparate etc. necunoscute mai înainte, tot așa cum apar procedee noi, dar apariția lor, împreună cu terminologia respectivă, nu duce totdeauna

la înlăturarea celor vechi. Așa se explică faptul că în domeniul producției industriale și al celei agricole disparițiile lexicale sînt relativ puține. În schimb, constatăm o înmulțire mereu crescîndă a termenilor corespunzători invențiilor și inovațiilor de tot felul.

Dat fiind că regimul nostru de democrație populară se conduce, în toate ramurile de activitate, după experiența îndelungată și verificată prin practică a U.R.S.S., marea majoritate a termenilor tehnici ne vin, o dată cu obiectele și noțiunile respective, din țara socialismului biruitor. Sînt de origine rusească, între altele, *agregat*, *calculație*, *combină*, *cultivație*, *excavator*, *iaroviza(re)*, *instructaj*, *magistrală*, *marșrută* (și *marșrutiza*, *-re*) *radiofica(re)*, *stahanovist* (cu schimbare de sufix) etc.

Foarte numeroase sînt calcurile lingvistice: conținutul nou este exprimat printr-un cuvînt vechi, care își modifică sensul după al cuvîntului rusec corespunzător, parțial sinonim cu cel romînesc. Fenomenul găsește un sprijin puternic în faptul că de multe ori cele două cuvinte au același aspect fonetic (sau unul foarte asemănător), datorită originii lor comune (sînt împrumuturi latino-romanice atît în rusește, cît și în romînește). Mare este numărul calcurilor lingvistice mai cu seamă în domeniul ideologic-politic. Iată lista unora dintre cele mai răspîndite sau mai interesante: *activ* (*de partid*, *de autori* etc.), *avangardă* (*P.M.R. este avangarda clasei muncitoare din țara noastră*), *brigadă* (și *brigadier*), *cadre* (și sing. *cadru*: *un cadru didactic*), *colectiv* (*de traducători*, *de catedră* etc.), *combinat*, *critică* (și *autocritică*), *front* (*ideologic* etc.), *hegemon*, *inovație* (și *inovator*), *lacheu* (*social-democrații de dreapta sînt lacheii imperia-liștilor*), *lagăr*, *linie* (*justă* etc.), *miliție*, *mobiliza*, *normă* (*de muncă*, *progresivă* etc.), *pionier*, *populariza*, *principial* (și *principialitate*), *raționaliza(tor)* (*a raționaliza producția*), *sectar* (*a lucra sectar*), *stipendiat*, *teză*, *tip* (*intelectualitate de tip nou*) etc.

Numeroase sînt și traducerile propriu-zise ale cuvintelor și formulelor rusești care exprimă conținuturi apărute în viața nouă a țării noastre: *ascuți* (*se ascut contradicțiile*, *ascuțirea luptei de clasă*), *cincinal* (*plan cincinal*), *colț* (*colțul roșu*), *cotitură*, *curea de transmisiune* (*între partid și mase*), *detașament* (*de avangardă*), *elibera* (*dintr-o funcție*), *gazetă de perete*, *gospodărie agricolă colectivă*, *gospodărie agricolă de stat*, *îtovărășire agricolă*, *larg* (*masele largi populare*), *nivel* (*ideologic*, *profesional*), *prelucra*, *ridica* (*a ridica nivelul politic*), *rupe* (*a rupe teoria de practică*, *a se rupe de mase*), *sarcină*, *simplu* (*oamenii simpli din lumea întregă luptă pentru pace*), *socotitor* (*al unei gospodării agricole colective*), *vigilență*, *vîrf* (*vîrfurile burgheziei*) etc.

Îmbogățirea lexicului limbii romîne actuale se face și prin mijloacele ei proprii, cum este, înainte de toate, derivarea cu ajutorul sufixelor. Foarte productiv se dovedește a fi sufixul substantival-adjectival *-ist*, căruia, la substantivele cu sens abstract, îi corespunde *-ism*, iar la verbe *-iza*. Aceste trei sufixe, strîns legate între ele atît ca origine, cît și ca semnificație, cum probează existența

foarte frecventă a unei trinități de derivate avînd aceeași temă (*comunist, comunism și comuniza; umanist, umanism și umaniza* etc.), erau productive și înainte de 23 August 1944, grație nevoii de a crea cuvinte noi menite să arate atitudinea oamenilor față de o doctrină politică, literară etc., respectiv să desemneze doctrina însăși și realizarea ei sub forma unei acțiuni. Deoarece ele există și în rusește, productivitatea lor a crescut mult sub influența limbii ruse. Numeroase sînt cu deosebire derivatele în *-ist*, a căror necesitate se simte puternic în domeniul activității economice, unde ele desemnează pe muncitorii calificați în diversele ramuri de producție. De exemplu: *aeromodelist, dragalinist, excavatorist, filaturist, furnalist, lamino-ist, macaragist, motorist, screperist, turlist*¹ etc. Cf. și derivatele de la grupuri sintactice: *cincisutist* « mecanic de locomotivă care parcurge cîte 500 km zilnic » și *sutamist* « șofer care circulă 100.000 km fără să facă mașinii reparații radicale ». Derivate de acest fel apar, cum este de așteptat, și în limbajul ideologic-politic, care cunoaște uneori traduceri ale cuvintelor rusești corespunzătoare formate în același mod: *atomist* « partizan al războiului atomic », *carierist* (și *carierism*), *codist* (și *codism*, după rus. *hvoistist*, resp. *hvoistizm*), *comsomolist* (după rus. *komsomoleț*), *familiarist* (și *familiarism*), *împăciuatorist* (și *împăciuatorism*, după rus. *primireneț*), *lichidatorist* (și *lichidatorism*), *obiectivist* (și *obiectivism*), *vedetist* (și *vedetism*) etc.

Importanță deosebită, din punct de vedere teoretic, prezintă două procedee de formare a cuvintelor aproape total necunoscute înainte de 23 August 1944. Este vorba de folosirea ca punct de plecare pentru creația nouă într-un caz a inițialelor, iar în celălalt a primelor silabe din cuvintele care alcătuiesc denumirea unei organizații de masă, a unei instituții, a unei întreprinderi etc. La început de tot am avut, pentru prima situație, pe *C.F.R.* (= *Căile ferate romîne*), citit « cefere » (și articulat: « cefereul », « a cefereului » etc.), și *P.T.T.* (= Poșta, Telegraful, Telefoanele), citit « petete » (articulat: « peteteul » etc.), care (mai ales cel dintîi) s-au impus în vorbirea curentă, iar pentru a doua, probabil pe *Laromet* (= Laminoare rom. metale) și, poate, alte cîteva².

Astăzi asemenea formații sînt în număr mare și tind să se înmulțească, datorită modelelor rusești, care găsesc în creațiile mai vechi, foarte puține, e adevărat, dar intrate (parte dintre ele) în vorbirea curentă, un sprijin puternic. La aceasta se adaugă nevoia de a evita folosirea întregii titularuri, prea lungă

¹ Unele se vor fi întrebuițat, probabil, și înainte de 23 August 1944.

² Mă exprim în felul acesta, fiindcă n-am putut verifica dacă și în ce măsură presupunerea, pe care mi-au sugerat-o alții, corespunde realității. În « Lista abonaților Societății de Telefoane » (iunie 1947) găsesc numeroase formații aparent asemănătoare (*Alfaro, Farcom, Minimax, Publicom, Raleco, Sartem, Socomar* ș. a.), dar nu știu nici cînd anume, nici cum au luat ele naștere.

și de aceea incomodă pentru o comunicare mai rapidă, impusă de necesități obiective. Dintre numeroasele exemple cunoscute oricărui cetățean al patriei, noastre amintesc, din prima categorie, pe *R.P.R.*, *U.R.S.S.*, *P.M.R.*, *U.T.M.*, *S.M.T.*, *C.C.S.*, iar din a doua, pe *Sovrom* (-*Petrol*, -*Transport* etc.), *Aprozar*, *Comcar*, *Centrofarm*, *Goscol*, *Gostat*.

Interesant, cu privire la abreviațiile de felul lui *R.P.R.* etc., este faptul că, atunci când avem a face cu o organizație politică sau profesională, ele servesc la derivarea, cu ajutorul sufixului *-ist*, a unor substantive care desemnează pe membrii organizației respective: *pemerist*, *utemist* etc. Și aici începuturile datează de mult, cum dovedește, înainte de toate, *ceferist*, simțit așa de puternic ca un cuvânt « calificativ » din punct de vedere profesional, încît pe vremuri se vorbea, ba chiar se și scria despre ceferiștii... francezi (sau englezi).

Și mai mare interes lingvistic prezintă formațiile de al doilea tip, pentru motivul că unele au devenit sau sînt pe cale să devină elemente lexicale propriuzise, cuvinte ale vocabularului curent. Este cazul lui *sovrom* și *aprozar*, care sînt tratate ca niște adevărate substantive în sensul că se articulează, au formă de plural și se declină: *sovromul* (din *localitatea cutare*), *două sovromuri* (*activitatea sovromurilor*), *aprozarul nr. 5* (din *raionul Gh. Gheorghiu-Dej*) etc. Dacă sistemul aici în discuție se dezvoltă, limba noastră va putea ajunge în posesia unui mod de formare a cuvintelor nu numai total necunoscut mai înainte, ci și, aparent, nepotrivit cu sistemul ei lingvistic.

Trebuie arătat totuși că poziția multora dintre creațiile de ambele tipuri este șubredă, și de aceea ele pot dispărea tot așa de repede cum au apărut. Dacă, de pildă, se schimbă titulatura organizației, instituției etc., prin forța lucrurilor trebuie să se schimbe și abreviația care o reprezintă. Astfel *C.G.M.-ul* (= Confederația Generală a Muncii) a făcut loc *C.C.S.-ului* (= Consiliul Central al Sindicatelor), după cum *U.F.A.R.-ul* (= Uniunea Femeilor Antifasciste din România) a fost înlocuit prin *U.F.D.R.* (= Uniunea Femeilor Democrate din România), dispărut și el în urma schimbărilor produse în organizația de masă a femeilor din țara noastră. În ce privește formațiile din a doua categorie, situația se prezintă oarecum la fel, în sensul că și aici ne întîmpină șovăiri, deși, în parte, de altă natură. Mai întîi, unele dintre ele nu s-au bucurat și nu se bucură de o răspîndire mai largă. Este cazul lui *gostat* (= gospodărie agricolă de stat) și a lui *goscol* (= gospodărie agricolă colectivă), care, spre deosebire de *sovrom* sau de *aprozar*, « sună » mai puțin românește, fac, adică, impresia unor cuvinte oarecum străine. Pentru *goscol*, țăraniile colectiviști au găsit o « prescurtare » mult mai conformă cu procedeele formative ale limbii noastre, și anume *colectivă* (după modelul lui *plenară*, pentru *ședință plenară*, sau *județeană*, pentru *organizație județeană*, etc.). În al doilea rînd, și aici pot interveni modificări în titulatura întreprinderilor, instituțiilor etc. și, drept consecință, modificări ale abreviațiilor înseși. Astfel *Aprolacta* (= Societate pentru aprovizionare cu lapte) se

numea mai înainte *Romlacta* (= Societate romină pentru aprovizionarea cu lapte)¹ etc.

Un fenomen asemănător se constată și în rusește, de unde ne-a venit și continuă să ne vină îndemnul pentru creații de acest fel. În « Voprosi iaziko-znaniia » II, 1953, fasc. 4, p. 103—104, se dau câteva indicații cu privire la împușinarea abreviațiilor, care, imediat după Marea Revoluție din Octombrie și o bucată de vreme după aceea, erau extraordinar de numeroase, încît, în loc să corespundă scopului pentru care fuseseră create, acela de a ușura comunicarea între oameni prin economisirea timpului și simplificarea denumirilor, deveniseră, dimpotrivă, o piedică, din cauză că numărul lor enorm făcea imposibilă, chiar pentru oamenii instruiți, « învățarea » celor mai multe dintre ele.

→ După vocabular, sintaxa se dovedește a fi supusă unor modificări destul de numeroase, deși nici pe departe la fel de numeroase, și, mai cu seamă, la fel de importante ca cele care se produc în vocabular. Constatarea nu ne surprinde, dacă ne amintim că încă din secolul al XVI-lea limba noastră a suferit influențe străine, multe și, adesea, importante în domeniul sintaxei.

Datorită acestui fapt, foarte vizibil cu deosebire în ultima sută de ani, cînd, prin cosmopolitismul slasei exploatare și prin traduceri (în sens de tot larg), limba franceză servea drept model demn de imitat, s-a ajuns la deosebiri multe și mari între sintaxa limbii vorbite și, mai ales, scrise a oamenilor instruiți și aceea a vorbirii maselor populare.

Astăzi imensa majoritate a traducerilor se fac din limba rusă. Urmarea oarecum inevitabilă este împrumutul sintactic, adică traducerea literală, cuvînt cu cuvînt, a unor construcții rusești. Mă opresc asupra cîtorva fapte care cred că sînt produsul influenței exercitate de limba rusă prin traduceri.

În ultimii 2—3 ani (notările mele datează din 1953, ceea ce nu înseamnă că fenomenul se va fi ivit de-abia atunci) apar foarte des în scris (mult mai puțin, poate chiar de loc în vorbire) construcții de tipul *asemenea* (sau *astfel de*) + substantiv + *care* (ca cuvînt introductiv al unei propoziții cu predicatul la indicativ ori conjunctiv) sau + *cum* (urmat de un predicat nominal la indicativ) sau + *ca* (urmat de un substantiv). De exemplu: « *Orînduirea socialistă sovietică a asigurat în U.R.S.S. un asemenea ritm de dezvoltare a științei pe care nu l-au atins . . .* » (« Contemporanul », 22 mai 1953, p. 2); « *Într-un astfel de document cum este . . .* » (« Timpuri Noi », 1953, nr. 38, p. 15); « *Avînd în frunte asemenea strategii geniali ca Lenin și Stalin* » (« 1 Mai — Ziua solidarității internaționale a celor ce muncesc », p. 4); « *Din arsenalul ideologilor burghezi fac parte astfel de*

¹ Deși, poate, de prisos, atrag atenția asupra aspectului specific al acestor ultime formații, care diferă de celelalte prin faptul că conțin în partea lor finală un cuvînt întreg (nu o silabă) și că acest cuvînt are o formă mai mult latinească decît romînească.

«teorii» ca geopolitica» («Lupta de clasă», iunie 1953, p. 136—137)¹. Este ușor de văzut că în cazuri ca acestea avem traducerea literală a construcțiilor rusești de felul lui: такие товарищи которые..., такой человек как он. Răspîndirea lor este mult ajutată de faptul că vorbitorii le simt mai expresive decît formulele consacrate printr-un uz îndelungat și conforme cu structura gramaticală a limbii noastre:... a asigurat... un ritm... pe care...; într-un document cum este...; avînd în frunte strategii geniali ca... etc. Construcțiile cu asemenea și astfel de sînt, din punctul de vedere al limbii romîne, tautologii care trebuie evitate.

Mai rar ne întîmpină alt fenomen sintactic, produs al traducerilor literale din rusește, și anume ca și în loc de ca înaintea unui termen de comparație. De pildă: «Ca și în toate formațiunile sociale, și în socialism forțele de producție sînt elementul cel mai mobil...» («Lupta de clasă», mai 1953, p. 58). Prezența lui și este nu numai de prisos, ci și neconformă cu regulile gramaticale ale limbii noastre.

Trecînd peste unele fapte mărunte, ca a traduce în viață <rus. перевести в жизнь>, care, deși foarte răspîndit, trebuie evitat, pentru motivul că reprezintă o redare literală greșită a construcției rusești (echivalentul exact al acestuia este a transpune în viață, căci перевести înseamnă și «a transpune»), sau cum ar fi (în loc de cum sînt), apărut în ultima vreme (unele gospodării colective, cum ar fi cele din raionul Galați) și despre care presupun numai că ar avea tot un model rusesc, fără să-l pot identifica, mă opresc ceva mai mult asupra înlocuirii mereu mai frecvente a diatezei reflexive cu sens pasiv prin diateza pasivă. Astfel citim și auzim din ce în ce mai des construcții ca acestea: La 1 februarie a.c. a fost deschisă școala de calificare...; astăzi va fi declarată greva generală a minerilor francezi etc., alături de echivalentele lor cu care eram deprinși pînă nu de mult: la 1 februarie s-a deschis...; astăzi se va declara... etc. Ambele construcții sînt conforme cu regulile gramaticale romînești, cum dovedește faptul că au circulat și circulă deopotrivă atît una cît și cealaltă. Cu toate acestea, ultima este mai înrădăcinată în structura limbii noastre, iar în cazul verbelor exprimînd o acțiune momentană, ea pare a fi singura posibilă, întrucît înlătură echivocul la care dă sau poate da naștere cealaltă. Într-adevăr, la 1 februarie a fost deschisă... sau astăzi va fi declarată... poate deștepta, o clipă, ideea că acțiunea respectivă a avut sau va avea loc în ziua amintită fără să se continue, sub forma efectului sau rezultatului ei, în zilele următoare. Și dacă în exemplele date echivocul este puțin verosimil, în altele similare el devine o realitate și de aceea trebuie evitat. De pildă: ieri a fost deschisă expoziția de arte grafice înseamnă, pînă la proba contrară, adică pînă la verificarea situației

¹ Am dat, din foarte numeroasele citate pe care le-am cules, numai patru, ca să nu încarc expunerea. Cf. «Contemporanul», 27 martie 1953, p. 4 și 12 iunie 1953, p. 5; «Scînteia», 14 iulie 1953, p. 1, 19 iulie 1953, p. 2, 4 noiembrie 1953, p. 1, 4 aprilie 1954, p. 3 etc.

obiective, că expoziția a fost deschisă în cursul zilei de ieri (fiind închisă atât mai înainte, cât și după aceea).

Echivocul se poate produce și în ipoteza folosirii construcției reflexive cu sens pasiv, dacă acțiunea verbului poate avea și aspect reflexiv propriu-zis. Astfel *la Uzinele « 23 August » s-au evidențiat următorii muncitori* înseamnă, după împrejurări, și că « muncitorii au fost evidențiați de către conducerea întreprinderii », dar și că « muncitorii s-au evidențiat ei înșiși prin cantitatea și calitatea muncii depuse ».

Limba rusă cunoaște, la fel cu a noastră, ambele construcții, pe care le întrebuințează însă conform unei reguli stricte, și anume: forma reflexivă, adică pronominală, apare cu verbele imperfective, iar cea pasivă cu verbele perfective. Iată două exemple pentru cazul ultim, care ne interesează aici: *для гостей был дан концерт « pentru oaspeți a fost dat un concert »* (la fel de bine, ba chiar mai bine, noi putem spune « ... s-a dat un concert »); *будут прочитаны лекции о девятом томе Сочинений Сталина « se vor citi lecții despre al IX-lea volum al « Operelor » lui Stalin »*.

Răspîndirea pasivului propriu-zis în dauna reflexivului cu sens pasiv are, cred, și o cauză internă. Prima formulă prezintă acțiunea exprimată de verb sub forma rezultatului ei: participiul este, de fapt, un fel de adjectiv, în sensul că arată o caracteristică a subiectului propoziției (cf. *tovarășul N. este evidențiat* = *tovarășul N. posedă în momentul de față calitatea sau calificarea de evidențiat*, ca produs al unei acțiuni care a fost săvîrșită mai înainte). Cealaltă formulă, cu așa-zisul reflexiv, înfățișează acțiunea în desfășurare, ca petrecîndu-se sub ochii celor ce asistă, fie și în mod fictiv, la realizarea ei: *tovarășul N. se evidențiază (prin munca sa)* înseamnă « *tovarășul N. se găsește în curs de evidențiere* » (n-a ajuns încă la rezultatul final al acestei acțiuni, întrucît ea continuă să se desfășoare). Preferința vizibilă a limbii actuale pentru pasivul propriu-zis aș atribui-o nevoii vorbitorilor de a insista mai mult asupra produsului muncii decît asupra procesului ei, de a o prezenta, cum am mai spus, sub forma concretă a rezultatului obținut, sub forma obiectului confecționat, ca efect al muncii depuse. Și cred că pot invoca, drept cauză propriu-zisă, obiectivă, a acestui fenomen atitudinea cu adevărat nouă a majorității oamenilor din țara noastră față de muncă.

În cele de mai sus am discutat cîteva fapte sintactice caracteristice pentru limba noastră de astăzi pe care nu le-am înregistrat în cartea mea « Limba română actuală. O gramatică a « greșelilor ». Trebuie să adaug la lista de pînă aici încă unul, care se găsește în aceeași situație, cu deosebirea că nu poate fi atribuit unei influențe rusești. Este vorba de repetarea obiectului gramatical (direct și indirect) pe o scară mult mai întinsă și în condiții sintactice necunoscute sau puțin cunoscute mai înainte. Regula care dirijează acest fapt este aproximativ următoarea: dacă obiectul precede verbul, repetarea lui sub forma conjunctă a pronumelui personal este obligatorie (*pe Gheorghe l-am văzut*;

cartea o cumpăr de la librărie). Când stă după verb, obiectul nu se repetă (*am văzut pe Gheorghe; cumpăr cartea de la librărie*)¹. Partea a doua a regulii suferă o excepție foarte importantă în vorbirea populară și familiară (care influențează destul de puternic chiar limba literară), în sensul că la obiectele nume de oameni (comune sau proprii) repetarea apare neobișnuit de des (fără să constituie totuși o regulă): *I-am văzut pe Gheorghe; îi scriu tatei chiar astăzi*.

Limba scrisă actuală tinde la generalizarea acestui ultim uz, caracteristic, cum am spus, vorbirii curente sub toate aspectele ei. Dintre foarte numeroasele citate culese mai mult la întâmplare reproduc numai câteva care cred că trebuie condamnate: « *V. M. Molotov l-a primit pe ministrul de externe al Austriei* » (« *Scînteia* », 12 febr. 1954, p. 4); « *există lipsuri și în felul în care radioul îi informează pe ascultători* » (ibid., 20 nov. 1953, p. 1); « *Domnia îi mai confirmă mînăstirii Secul...* » (« *Studii* », apr.—iunie 1953, p. 235); « *Moșneagul o certa pe-o fetișcană* » (I. Istrati, *Trandafir de la Moldova*, p. 122); « *Un rol uriaș l-a avut forța inspiratoare a mărețului exemplu...* » (« *Studii* », apr.—iunie 1952, p. 156); « *Nicolai îi disprețuiește pe aghiotanți* » (« *Contemporanul* », 11 sept. 1953, p. 3); « *Prin analfabeți, autorul articolului îi înțelege pe toți acei care...* » (ibid., p. 6). Se poate adăuga formula *în ceea ce îi privește pe americani (englezi etc.)*.

De ce cred eu că aceste construcții trebuie evitate? Nu pentru că ar fi greșeli propriu-zise, ci din cauză că repetarea obiectului sub forma pronumelui este de prisos, întrucît ea nu ajută cu nimic la o eventuală înțelegere mai clară a spuselor noastre. Afară de asta, în stilul oarecum solemn (cf. primul citat), apariția pronumelui înaintea numelui propriu cu funcțiunea de obiect gramatical «trivializează» situația. Această primejdie, de ordin pur stilistic, ne pîndește și în alte cazuri dintre cele amintite (sau asemănătoare cu ele), ca să nu mai vorbesc de modificarea înțelesului (și, deci, de falsificarea conținutului), care se produce într-un exemplu de felul lui *Prin analfabeți... îi înțelege...*, unde, din pricina lui *ii*, verbul *înțelege* capătă sensul de « pricepe ».

Fenomenul prezentat foarte sumar aici este produsul unei anticipări sintactice: vorbitorul are în minte obiectul gramatical, sub forma substantivului (dovadă apariția acestuia imediat după verb), și, datorită importanței pe care i-o acordă, simte nevoia să-l exprime înainte de timp, ceea ce nu-i posibil decît sub forma conjunctă a pronumelui personal. Nevoia aceasta se satisface cu atît mai ușor, cu cît repetarea obiectului constituie o regulă absolut obligatorie în cazul așezării lui înaintea verbului. Cred că pot pune acest fenomen alături de ceea ce am numit, cu alt prilej, cumul de articole, de asemenea caracteristic pentru limba noastră (*omul cel bun, diaľ. omul ăla bunul*) și care s-ar datori, la fel cu repetarea obiectului gramatical, insistenței asupra faptului că noțiunea respectivă este foarte bine cunoscută vorbitorului.

¹ Am dat exemple de obiect direct. Situația se prezintă la fel și cu privire la obiectul indirect, pentru care mi se par de prisos exemplele.

Numeroase construcții pe care le-am criticat în cartea amintită mai sus continuă să fie folosite și astăzi, în ciuda îmbunătățirii evidente a mînuirii limbii de către marea majoritate a intelectualilor noștri actuali. Iată cîteva dintre cele mai semnificative.

1. Întrebuințarea posesivului *al său* acolo unde *al lui* ar prezenta cel puțin avantajul unei supunerii mai stricte la regulile gramaticale, așa cum le-au aplicat și le aplică marii noștri scriitori¹ (ca să nu mai amintesc masele populare). De exemplu:... « *o agravare crescîndă a contradicțiilor capitalismului, adîncirea mai departe a crizei sale generale* » (« 1 Mai — Ziua solidarității... », p. 6); « *vechile contradicții care rodeau de la nașterea sa sistemul capitalist* » (« Lupta de clasă », mai 1953, p. 32) ; « *conștiința rămîne în urmă în dezvoltarea sa* » (ibid., sept. 1953, p. 36); « *Michelet l-a simpatizat pe Herzen și a devenit prietenul și admiratorul său* » (« Studii », oct.—dec. 1953, p. 100); « *Michelet... a fost unul dintre adepții săi înfocați* » (ibid.); « *El vede în același timp și caracterul limitat al lucrărilor sale* » [ale lui Feuerbach] (« Analele Romîno-Sovietice », 1953, Economie, nr. 6, p. 89); « *Cernîșevski cercetează fenomenul respectiv în mișcarea lui și în procesul dezvoltării sale* » (ibid., p. 57). În penultimele trei citate, *al său* este echivoc, fiindcă ne trimite, potrivit regulii enunțate în nota¹ de pe această pagină, la subiectul propoziției, nu la altă parte a ei, cum a avut vorbitorul intenția să spună, iar în ultimul citat, din dorința de a se evita repetarea posesivului sub exact același aspect, s-a ajuns la o formulare cel puțin ciudată, întrucît *al lui* și *al său*, care se referă la același posesor, pot da impresia că există doi posesori (al doilea, fiind identic cu subiectul propoziției)².

2. *Ce* în locul lui *care*. Exemple mi se par de prisos, pentru motivul că fenomenul este extrem de răspîndit și tinde să se răspîndescă mereu. Am impresia că, în momentul de față, folosirea lui *ce* pentru *care* depășește, prin proporțiile ei, situația dinainte de 23 August, cînd am scris cartea deja citată. Constatarea mă surprinde și totodată mă îngrijorează. Căci singura explicație a acestui fapt este dorința conștientă a majorității oamenilor instruiți de pe vremuri de a vorbi și, mai ales, de a scrie altfel decît vorbește « poporul »³, iar eu credeam (de fapt, cred cu fermitate) că astăzi această atitudine de om semi-instruit a dispărut în cea mai mare parte, dacă nu în întregime. Mă întreb, cu mirare, cum poate scrie cineva *lupta de clasă ce muncitorimea noastră o duce pentru construirea socialismului* (« Studii », ian.—martie 1953, p. 17) în loc de *lupta de clasă pe care muncitorimea...*

¹ *Al său*, numai cu privire la un posesor « animat », adică « uman », și de preferință cînd acesta e subiectul propoziției.

² Autorul articolului putea spune foarte bine:... *în mișcarea și în procesul dezvoltării lui* (să exprime, adică, o singură dată posesivul, și anume sub forma *al lui*).

³ În vorbirea populară *ce*, cu valoare de pronume relativ, apare extrem de rar (și numai în construcții fixe: *cel ce (face rău etc.), săptămîna ce vine*).

3. Lăsarea la o parte a lui *pe* înaintea unui acuzativ obiect direct exprimat prin cuvinte care nu se pot construi corect decât cu această prepoziție. De pildă: « *îngropa . . . toți impostorii culturali și literari* » (Cezar Petrescu, « Contemporanul », 30 oct. 1953, p. 1)¹; « *modelul care voia și el să-l realizeze* » (« Studii », oct.—dec. 1953, p. 80); « *edițiile românești care le avem* » (ibid., p. 83); « *să predea cei 1000 de răsculați din Pocuția refugiați pe teritoriul său* » (« Lupta de clasă », ian. 1954, p. 84); « *. . . cu acelea care le-a scris ea mai târziu . . .* » (I. Istrati, Trandafir de la Moldova, p. 196).

4. Verbe construite cu dativul în loc de acuzativ (cu sau fără prepoziție, după caz). Exemplu: « *Milescu se încadrează cu totul vieții spirituale din Rusia* » (« Analele Romîno-Sovietice », 1953, Istorie, nr. 4, p. 12); « *Cantemir se integrează vieții ruse* » (ibid., p. 24); « *perioada care a precedat celui de-al doilea război mondial* » (ibid., p. 119); « *Romînia se poate alia numai acelor a căror superioritate militară . . .* » (« Studii », oct.—dec. 1953, p. 24); « *să fie anexate Rusiei sau Romîniei* » (ibid., p. 34). Sînt numeroase verbele construite în felul arătat aici. Printre ele un loc de frunte ocupă mai ales *a ajuta, a servi, a sluji* ș. a.², care găsesc acum un sprijin (nerecomandabil) și în situația din limba rusă, unde sinonimele lor se construiesc cu dativul.

În ce privește morfologia și fonetica, n-am înregistrat fapte noi, necunoscute mie înainte de 23 August 1944 (ceea ce, țin să adaug, nu însemnează că nu vor fi existînd astfel de fapte). Se continuă accentuarea unor tendințe mai vechi, în sensul că se înmulțesc atît cazurile în care apar inovațiile deja existente, cît și vorbitorii care le adoptă. Avem astfel, în domeniul morfologiei, răspîndirea dezinenței *-i* în locul lui *-e* la pluralul substantivelor feminine (*căpcăni, țărânci*, etc., pentru și alături de *capcane, țărance* etc.), și a dezinenței *-e* în locul lui *-uri* la substantivele neutre (*cămine, filee, otele* ș. a.), apoi trecerea verbelor de conjugarea a II-a și, mai rar, de a IV-a la a III-a (*va încape, i-ar place, nu poate înghite* etc.). Unele fapte de acest fel au dobîndit o consacrare literară oficială, întrucît au intrat în « Mic dicționar ortografic », lucrat sub auspiciile Academiei R.P.R. Este, între altele, cazul pluralurilor *boli, coli, roți, școli* și al verbelor *a rămîne, a ține, a umple*.

La fel se prezintă situația unora dintre fenomenele fonetice, în sensul că și ele au căpătat caracter așa zicînd de regulă literară prin acceptarea lor în dicționarul ortografic citat. Trebuie să precizez că deseori intervin simple fapte de grafie: pronunțarea reală a cuvintelor respective avea deja în vorbirea celor mai mulți dintre noi aspectul pe care i-l dă ortografia actuală, care s-a limitat numai la punerea de acord a scrierii cu realitatea fonetică vie. Așa se prezintă situația

¹ La acest scriitor, altfel foarte bun cunoscător al limbii noastre, am constatat de mult tendința, puternică, de a elimina prepoz. *pe* acolo unde prezența ei e necesară.

² Mă refer la construcții de felul lui *ajut tovarășului să muncească bine; servesc (slujesc) cauzei poporului* etc., al căror dativ trebuie înlocuit prin acuzativ, cazul cerut de structura gramaticală a limbii romîne.

lui *butoi*, *vechi*, (*eu*) *tai* și al unora semănătoare, ca, de pildă, substantivele și adjectivele de origine recentă în *-tor*: *director* (adj.), *laborator* etc., substantivele, tot neologisme, în *-ar*: *dispensar* ș. a. Pot fi amintite, deși au, într-o anumită măsură, altă situație, neologismele de felul lui *avantaj*, *limbaj*, *peisaj* etc., care, cu foarte puține excepții (*naufragiu*, *omagiu* etc.), s-au impus sub această formă, mai potrivită cu sistemul fonetic al limbii noastre, datorită faptului că în aspectul ei literar și în numeroasele graiuri regionale vechiul *gi* s-a redus la *j*.

Șovăiri mai există, și încă multe, cu privire la *s* și *z* intervocalici. Am în vedere, înainte de toate, modul cum a rezolvat această problemă noua ortografie, care, devenind obligatorie (și nu numai teoretic) pentru toată lumea, va servi ca mijloc de impunere a pronunțării socotite corectă. Dacă în cazul lui *a sezisa*, de pildă, « Micul dicționar ortografic » s-a oprit la forma justă, deși acest cuvânt prezintă dificultăți de pronunțare (din cauza consoanelor lui identice sau foarte asemănătoare între ele), în multe alte cazuri constatăm nu numai șovăiri, ci și, după mine, abateri de la normele ortoepice ale limbii literare, care, să nu uităm, este sau trebuie să fie model de corectitudine. Acceptarea formei *sezisa* impunea și pe aceea a lui *aterisa*, *furnisa* etc., a căror rostire este foarte ușoară în comparație cu a lui *sezisa*. Și mai de neînțeles mi se pare preferința « Micului dicționar ortografic » pentru *bazin*, *regizor*, care în toate limbile cunoscute curent de noi, printre ele și rusa, sună cu *s*, nu cu *z*.

Aceste observații am socotit că pot să le fac în legătură cu aspectul actual al limbii noastre. Ele sînt, relativ, puține și, mai ales, foarte sumare. Înmulțirea și adîncirea lor cere un studiu dezvoltat, pe baza unei mari bogății de material. Eu n-am avut (nici nu puteam avea în condițiile date) intenția să întreprind un astfel de studiu. Scopul meu a fost să ilustrez cu ajutorul unei serii de fapte tezele staliniste privitoare la dezvoltarea inegală a diverselor laturi ale limbii și la legătura indisolubilă dintre evoluția limbii și evoluția societății. Dacă și în ce măsură am izbutit, rămîne să judece cititorii.

